ПОРОГИ

Культурно-політичний місячник для українців у Чехії
POROHY – Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince

№ 7/2026, рік XXXIV | č. 7/2026, ročník XXXIV
Усі випуски часопису "Пороги" знайдете на: **porohy.cz**
facebook.com/PorohyJournal | porohyjournal



Вбивство Петлюри як урок для сучасної України /с.17

"Ви – парижани, які одного дня можете опинитися поруч із чужоземним убивцею й стати жертвою його кулі. Якщо ви виправдаєте людину, яка взяла на себе право бути самозваним суддею й катом за події тривалої давнини за тисячі кілометрів звідси, ви перетворите Париж на криваву арену, де чужинці зводитимуть свої політичні рахунки!" **– Сезар Кампінчі**

4-10

Хроніки громади; **Суспільство**: Розлад політичного спектру: правий та лівий вектори розбрату (ч. 2);

11-16

Інтеграція: Як отримати чеське посвідчення водія; **Розмова:** Богдан Райчинець: через збереження традицій виникає суб'єктність;

17-24

Історія: Вбивство Петлюри як урок для сучасної України (ч. 2);
Партнери та анонси.

Сучасний світ дедалі частіше випробовує суспільства на міцність через штучну поляризацію та ідеологічні розколи, і Європа саме зараз перебуває в епіцентрі цього шторму.

У другій частині нашої розвідки політичного спектра досліджуємо стару як світ технологію "розділяй і володарюй", яка перетворює природні відмінності між громадянами на інструмент утримання влади. Ми аналізуємо, чому поділ на "лівих" і "правих" може ставати пасткою, яка маскує справжні джерела владного свавілля.

У центрі цього випуску – розмова з головою Європейського Конґресу Українців Богданом Райчинцем. Це глибока рефлексія про еволюцію українського руху в Європі: від повоєнної еміґрації та патріотичного піднесення до розбудови мереж волонтерської, освітньої й лобістської підтримки. Діалог переконує: саме завдяки збереженню традицій, інституційної пам'яті та щоденній практичній праці народжується справжня суб'єктність громади.

Практичний блок від партнерів з Інтеграційного центру в Празі допоможе розібратися в тонкощах отримання чеського посвідчення водія.

А в другій частині історичного матеріалу повертаємося до паризького судового процесу 1927 року у справі вбивства Симона Петлюри. Цей драматичний урок нагадує: без суверенної держави нація завжди ризикує стати об'єктом чужих маніпуляцій та фальшивих вироків.

Читайте, замислюйтеся та зміцнюйте власну суб'єктність. Адже спільна сила починається зі сміливості знати свою історію й діяти відповідально. Бажаємо вдумливого читання!

instagram.com/porohyjournal/

facebook.com/PorohyJournal/

Підписатись на друковане видання:
www.porohy.cz

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці.

Виходить 12 разів на рік.
№ 7/2026, рік XXXIV.
Підписано до друку 29. 10. 2026 року.

Ел. пошта: editorial@porohy.cz.
Інтернет-адреса: porohy.cz,
Реєстрація: МК ЧР/7044.

Номер готували: Тетяна Баланда, Олег Баланда.
Художнє оформлення та верстка:
Тетяна Баланда, Олег Баланда.
Редколегія: Богдан Райчинець, Олесь Шокало, Олександр Андерс, Тетяна Баланда, Олег Баланда.

Використовуються повідомлення пресслужб посольств, інформагенцій та ілюстрації з відкритих джерел. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і не поділяти поглядів авторів.

Часопис видається із фінансовою допомогою Міністерства культури Чехії.

Видає: "Українська ініціатива в ЧР", Воцелова 3, Прага 2, ід. номер: 60448296;
Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800.

Porohy – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice.
Název je odvozen od ukrajinského "porih" – práh, říční práh.
Vychází 12 krát ročně.
Číslo 7/2026, ročník XXXIV.
Uzávěrka: 29. 10. 2026.
E-mail: editorial@porohy.cz
Web: porohy.cz
Registrační číslo: MK ČR/7044

Číslo připravili: Tetiana Balanda, Oleh Balanda.
Grafická úprava a sazba:
Tetiana Balanda, Oleh Balanda.
Redakční rada: Bohdan Rajčynec, Oles Šokalo, Oleksandr Anders, Tetiana Balanda, Oleh Balanda.

Používáme tiskové zprávy velvyslanectví, informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Za pravdivost uvedených informací je zodpovědný autor článku. Redakce může krátit text a neshodovat se s názory autora.

Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Vydává: Ukrajinská Iniciativa v ČR, z.s., Vocelova 3, Praha 2, IČO: 60448296,
Číslo účtu: 1925774379/0800.



Плакат до фільму «Кришталевий палац» (1934, режисер Григорій Гричер-Черіковер), який також став афішею цьогорічного Тижня українського фільму в Празі (24–30 листопада 2026 року).

Хроніки громади 4

Суспільство 6
Розлад політичного спектру: правий та лівий вектори розбрату (ч. 2)

Інтеграція 11
Як отримати чеське посвідчення водія?

Зміст

Розмова 12
Богдан Райчинець:
через збереження традицій виникає суб'єктність

Історія 17
Вбивство Петлюри як урок для сучасної України (ч. 2)

Партнери та анонси 23

У Чехії почалася реєстрація на отримання спеціальних довгострокових дозволів.

Майже 57 тисяч українців із тимчасовим захистом із понад 33 тисяч домогосподарств виявили інтерес до отримання спеціального довгострокового дозволу на перебування (ZDP). Усі вимоги виконали 21,9 тисячі осіб із майже 13 тисяч домогосподарств, повідомило Міністерство внутрішніх справ Чехії.

Із 1 жовтня до 31 грудня 2026 року ті, хто відповідає умовам, можуть зареєструватися на отримання дозволу й забронювати час для відвідування відділення МВС. Результати перевірки доступні в особистих кабінетах на Інформаційному порталі для іноземців. Якщо певну умову виконано лише частково, це можна буде підтвердити під час особистого візиту. У разі помилки в оцінці необхідно звернутися до установи, яка перевіряє виконання цієї вимоги.

Серед основних умов – безперервний тимчасовий захист у Чехії з 1 квітня 2024 року, належне медичне страхування без заборгованості станом на 31 березня 2026 року, а також виконання дітьми віком 6–14 років обов'язку шкільного навчання у 2024–2025 навчальному році.

Важливою вимогою є економічна незалежність: заявники не повинні були отримувати гуманітарну допомогу в період із жовтня 2025-го до березня 2026 року. Підтверджений і належно оподаткований дохід за 2025 рік мав становити щонайменше 440 тисяч крон для першого заявника в домогосподарстві та ще по 110 тисяч за кожного наступного.

За даними МВС, необхідного рівня доходів не досягли 44% домогосподарств. Загалом усі вимоги виконали 38% заявників.

Дозвіл видається на п'ять років і надає вільний доступ до ринку праці. Його власники зможуть у майбутньому претендувати на постійне проживання. Водночас ті, хто не працює і не має страхування, оплаченого роботодавцем, зокрема діти, пенсіонери та підприємці, повинні будуть оформити комерційне медичне страхування.

Українці, які не отримають ZDP, можуть залишатися в Чехії на підставі тимчасового захисту. Наразі він діє до 31 березня 2027 року, а на рівні ЄС продовжений до березня 2028-го. ■

1.10.26 | Ukraina.radio.cz

Чехія та Україна посилюють співпрацю у сфері кібербезпеки.

З 5 до 9 жовтня 2026 року в Брно відбулася зустріч 15 українських фахівців із чеськими партнерами, присвячена промисловій кібербезпеці, цифровізації та захисту критичної інфраструктури. Головною подією стала конференція "*Кібербезпека в промисловості: Чехія – Україна*" в межах Міжнародного інженерного ярмарку MSV 2026.

До української делегації увійшли представники технологічних компаній, університетів, дослідницьких установ і кластерних організацій. Учасники відвідали технічні факультети Університету технологій у Брно, університетський інститут CyberSecurity Hub та інші інноваційні центри. Вони також провели ділові зустрічі з потенційними партнерами.

Під час конференції українські експерти представили досвід захисту промислових систем, транспорту й енергетичного сектору від кіберзагроз. Окрему увагу приділили співпраці європейських цифрових інноваційних хабів (EDIH), які допомагають підприємствам і державним установам упроваджувати безпечні цифрові технології.

Одним із конкретних результатів переговорів стала домовленість про обмін даними щодо кібератак, зафіксованих в Україні. Цю інформацію планують використовувати для розробки реалістичних сценаріїв кібернавчань і тренувальних програм для чеських компаній та організацій. Український досвід реальних атак має допомогти чеським партнерам краще підготуватися до подібних загроз.

Місію організувала асоціація CzechInno за підтримки Міністерства промисловості й торгівлі та Міністерства закордонних справ Чехії в межах програми PROPEX 2026. Це вже десята місія українських експертів, організована асоціацією.

Організатори планують використати налагоджені контакти для реалізації спільних дослідницьких, технологічних та інноваційних проєктів. Співпраця має посилити кібербезпеку й стійкість промисловості обох країн. ■

9.10.26 | Czechinno.cz

Українців беруть на роботу 71% чеських фірм. І сподіваються, що ті не поїдуть.

Українські працівники стали важливою частиною чеського ринку праці, однак більшість компаній не готується до їхнього можливого відїзду після завершення війни Росії проти України. Про це свідчить дослідження кадрової компанії Hofmann Personal.

За словами генеральної директорки компанії Ґабріели Ґрбачкової, у чеській економіці працюють понад 200 тисяч громадян України з тимчасовим захистом. Їхній масовий відїзд може створити кадрові проблеми в різних галузях, адже підприємства вже стикаються з нестачею працівників. Водночас лише 12% роботодавців активно готуються до такого сценарію.

За даними Міністерства внутрішніх справ Чехії, станом на 18 жовтня 2026 року в країні було зареєстровано понад 394 тисячі осіб із тимчасовим захистом. На початку жовтня їхня кількість скоротилася приблизно на 10 тисяч через те, що частина людей не отримала вчасно візових наклейок про продовження статусу.

Згідно з дослідженням, іноземців наймають 85% опитаних компаній. Українці працюють у 71% із них, громадяни Словаччини – у 54%, Польщі – у 18%, Філіппін – у 10%, Росії – у 8%. По 5% компаній працевлаштовують громадян Молдови, Болгарії та Казахстану.

За звітом Європейської комісії за червень 2026 року, роботу мали близько 66% українців із тимчасовим захистом у Чехії. Водночас половина опитаних біженців зазначила, що їхня робота не відповідає кваліфікації.

Ґрбачкова наголосила, що можливість легально залишатися в Чехії матиме значення як для українців, так і для роботодавців. Надто складні умови отримання довгострокового статусу можуть спонукати працівників переїхати до інших країн ЄС або перейти в нелегальний сектор економіки.

У дослідженні взяли участь понад 300 компаній, у яких загалом працюють більш як 230 тисяч людей, а також тисяча працівників різного віку, з різною освітою та різних професій. ■

9.10.26 | Ukraina.radio.cz / CTK

Чеські компанії зацікавлені в участі у відбудові України – спецпредставник Торгової палати ЧР.

Експорт із Чехії до України зростає, а до кінця 2026 року Торгова палата Чехії планує організувати ще дві масштабні бізнес-місії. Про це в інтерв'ю Укрінформу заявив спецпредставник Торгової палати ЧР з питань України Томаш Копечний.

За його словами, протягом перших чотирьох років повномасштабної війни чеські підприємці неодноразово відвідували Україну з економічними місіями. Цього року, зокрема, відбулася поїздка до Дніпра, присвячена будівництву укриттів. Водночас українські технологічні й промислові компанії розвивають партнерства з чеським бізнесом. У жовтні понад десять українських компаній, університетів, дослідницьких установ і кластерів були представлені на Міжнародному машинобудівному ярмарку MSV 2026 у Брно.

У листопаді запланована велика бізнес-місія до України на чолі з віцепрем'єр-міністром і міністром промисловості та торгівлі Чехії Карелом Гавлічеком. За словами Копечного, у ній мають узяти участь десятки підприємців.

Серед основних напрямів співпраці – енергетика, інфраструктура та сільське господарство. До делегації увійдуть представники енергетичних компаній MND, RSJ, Gentec та Agregat. В інфраструктурних проєктах працює Škoda Transportation, а в українському аграрному секторі представлена компанія Agromino.

Копечний наголосив, що інтерес чеського бізнесу зберігається, попри відсутність очікувань швидкого миру чи угоди про припинення вогню. Він також зазначив, що чеський уряд збільшив фінансування підтримки відбудови України через гарантійні програми та експортне страхування. На його думку, влада продовжує практично підтримувати цивільну співпрацю, хоча публічно говорить про неї небагато. ■

18.10.26 | Ukrinform.ua

Президент Чехії закликав посилити підтримку України та тиск на Росію.

Президент Чехії Петр Павел закликав посилити санкції проти Росії та підтримку України. Про це він заявив 27 жовтня під час традиційної зустрічі з іноземними дипломатами в Празі напередодні державного свята 28 жовтня.

За словами Павела, змусити Росію сісти за стіл переговорів можна лише спільними діями. Він подякував країнам, які подають приклад у підтримці України, що п'ятий рік захищається від російської агресії.

"Капітуляція України мала б далекосяжні наслідки для всіх нас. Якщо ми хочемо, щоб правила захищали нас і завтра, маємо бути готовими захищати їх уже сьогодні", – заявив президент.

Павел наголосив, що міжнародне право опинилося під відкритим тиском, а застосування сили та ігнорування міжнародних правил знову стають звичними явищами. На його думку, сучасні виклики, зокрема питання безпеки ланцюгів постачання та зміни клімату, потребують посилення міжнародної співпраці.

Президент закликав великі держави усвідомити свою відповідальність, водночас підкресливши роль малих і середніх країн. Спільні дії, довіра та повага до міжнародних правил, за його словами, дозволяють таким державам посилювати свій вплив. Незалежно від розбіжностей, усі країни мають бути зацікавлені у світі, де поважають кордони, виконують домовленості та вирішують суперечки мирним шляхом.

Павел також заявив про прагнення Чехії розвивати надійні міжнародні партнерства. Серед переваг країни він назвав потужну промисловість, кваліфікованих фахівців, інноваційні компанії та наукові установи. Він закликав дипломатів шукати в Чехії можливості для співпраці, корисні для їхніх держав, бізнесу та суспільств.

У зустрічі взяла участь перша леді Єва Павлова. Міністр закордонних справ Чехії Петр Мацінка на заході був відсутній. ■

27.10.26 | Ceskenoviny.cz

Чехія та Словаччина не гарантуватимуть позику ЄС для України на 45 млрд євро

Країни Європейського Союзу прагнуть до кінця 2026 року домовитися про нову позику для України обсягом близько 45 млрд євро (приблизно 1,1 трлн чеських крон). Як повідомляє видання Politico, цей механізм розглядають як найімовірніший спосіб покрити значну частину фінансових потреб України у 2027 році. Чехія та Словаччина вже дали зрозуміти, що не братимуть участі в наданні гарантій за позикою. За даними дипломатичних джерел, аналогічної позиції, ймовірно, дотримуватиметься й Угорщина.

Після жовтневого саміту ЄС у Брюсселі президент України Володимир Зеленський заявив, що країні знадобиться ще 70 млрд євро (близько 1,7 трлн чеських крон) на оборону у 2027 році. Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн підтвердила необхідність покрити ці витрати. Запропонована позика могла б забезпечити приблизно дві третини необхідної суми. Одним із варіантів є залучення коштів під гарантії чинного бюджету ЄС.

Паралельно Євросоюз намагається залучити додаткову допомогу від партнерів, зокрема Великої Британії та Канади. Частина держав також пропонує використати заморожені російські активи, однак Бельгія, де зосереджена більшість цих коштів, продовжує виступати проти такого рішення.

Питання допомоги Україні може вплинути й на переговори щодо довгострокового бюджету ЄС на 2028–2034 роки. Країни, які надають Україні найбільшу підтримку, попереджають, що можуть переглянути ставлення до вимог інших держав щодо фінансування сільського господарства та політики згуртованості, якщо ті відмовлятимуться долучатися до підтримки Києва.

Нагадаємо, у грудні 2025 року лідери ЄС погодили першу позику Україні обсягом 90 млрд євро. Чехія, Словаччина та Угорщина тоді відмовилися брати участь у гарантуванні цього механізму. Наступний етап переговорів щодо нової позики очікується на позачерговому саміті ЄС 26–27 листопада 2026 року в Брюсселі. ■ **26.10.26 | iDNES.cz / Politico**

Розлад політичного спектру: правий та лівий вектори розбрату (ч. 2)

У першій частині статті (№6/2026) ми простежили, як випадкове розсадження депутатів Французької революції перетворилося на універсальну політичну метафору, а згодом – на спосіб упорядкування суспільних поглядів. Ми розглянули, чому рівність та ієрархія стали визначальними орієнтирами лівиці й правиці, а також чому сучасні політичні конфлікти дедалі важче пояснити однією ідеологічною шкалою.

Текст: **Олег Баланда**

Проте зрозуміти походження цього поділу – ще не означає збагнути механіку його дії. Що відбувається, коли політичні переконання перетворюються на ознаку племінної належності, партійна організація починає жити заради власного самозбереження, а суспільні суперечності стають ресурсом для концентрації влади? Чому ідеологічні противники часом опиняються по один бік барикад, а виборці захищають політичні програми, у яких співіснують взаємовиключні цінності?

Коли крайні ліві та крайні праві перетинаються

Історичний театр політичної боротьби знає небагато сюжетів більш вражаючих і водночас бентежних, ніж видовище того, як крайні полюси ідеологічного спектра, видаючи себе за непримиренних ворогів, раптово опиняються по одну сторону барикад. Крайні ліві та крайні праві, які десятиліттями переконували світ у своїй метафізичній запеклості, у критичні моменти історії демонструють дивовижну та моторошну єдність. Вони можуть піднімати протилежні прапори – червоні чи чорні, – але сповідують спільну ненависть до ліберальної демократії, відкритого суспільства, індивідуальної свободи та глобального світу. Лінійна шкала політики неминуче згортається в підкову, де крайнощі зустрічаються, оголюючи свою спільну тоталітарну природу.

Витоки цієї психологічної та ідеологічної близькості викрила Ганна Арендт у своїй класичній праці "Джерела тоталітаризму". Вона показала, що тоталітарні рухи живляться не стільки раціональною доктриною, скільки глибинним антигуманістичним і антиліберальним інстинктом, прославлянням сили, культурою жорстокості та презирством до "буржуазного лицемірства". Арендт нагадує нам трагічну формулу Михайла Бакуніна, який зізнавався: "Я не хочу бути "Я", я хочу бути "Ми"", та радикальний євангелізм Сергія Нечаєва з його образом "приреченої людини", позбавленої власного імені, особистих інтересів та почуттів заради тотального розчинення у колективі. Для тоталітарного мислення – чи то сталінського, чи то гітлерівського – окреме людське життя втрачає ціну. Головним стає не зміст ідеї, а залізна логіка її втілення, яка підкоряє особистість і створює вигадану, ідеологічно сконструйовану реальність, абсолютно відірвану від живої дійсності.

У сучасному світі цей феномен перетину крайнощів набув нової форми, яку Піппа Норріс та Рональд Інглгарт у дослідженні "Культурний бекслеш" називають авторитарним популізмом. Дослідники доводять, що як крайній правий, так і крайній лівий популізм живляться глибоким цинізмом щодо існуючих інститутів – транснаціональних корпорацій, міжнародних організацій, наукових еліт, суддів та незалежних медіа. Обидва табори однаково апелюють до так званого "простого народу", протиставляючи його "корумпованій глобалістській еліті". Крайні ліві та крайні праві однаково відкидають інституційні стримування й противаги, захист прав меншин і принципи представницької демократії. Вони зустрічаються на спільній платформі палкого антиглобалізму/ ізоляціонізму та економічного протекціонізму, вимагаючи замкнутися у фортеці національної або соціальної ізоляції від зовнішнього світу.

Британський соціолог Ентоні Гідденс у праці "Поза лівими та правими" наголошує, що радикалізм давно перестав бути виключною власністю лівиці. Класичні ідеологічні рецепти минулого століття виявилися безсилими перед викликами високої модерності та глобалізації. Водночас Майкл Фріден у своєму морфологічному аналізі ідеологій показує, як "тонкі" ідеологічні концепції – зокрема популізм або націоналізм – легко паразитують на "товстих" класичних доктринах, утворюючи потворні гібридні форми. В результаті ми спостерігаємо, як крайні ліві антикапіталісти та ультраправі націоналісти одностайно голосують проти європейських угод, таврують НАТО та захоплюються авторитарними режимами, котрі кидають виклик Заходу. Вони можуть різними словами пояснювати свої мотиви, але їхня мета єдина – руйнування ліберального порядку, який гарантує права й свободи людини. Це вічний союз протилежностей, який укотре прирікає суспільство на вибір між збереженням свободи та тоталітарною ілюзією.

Чому виборець захищає суперечливий набір цінностей

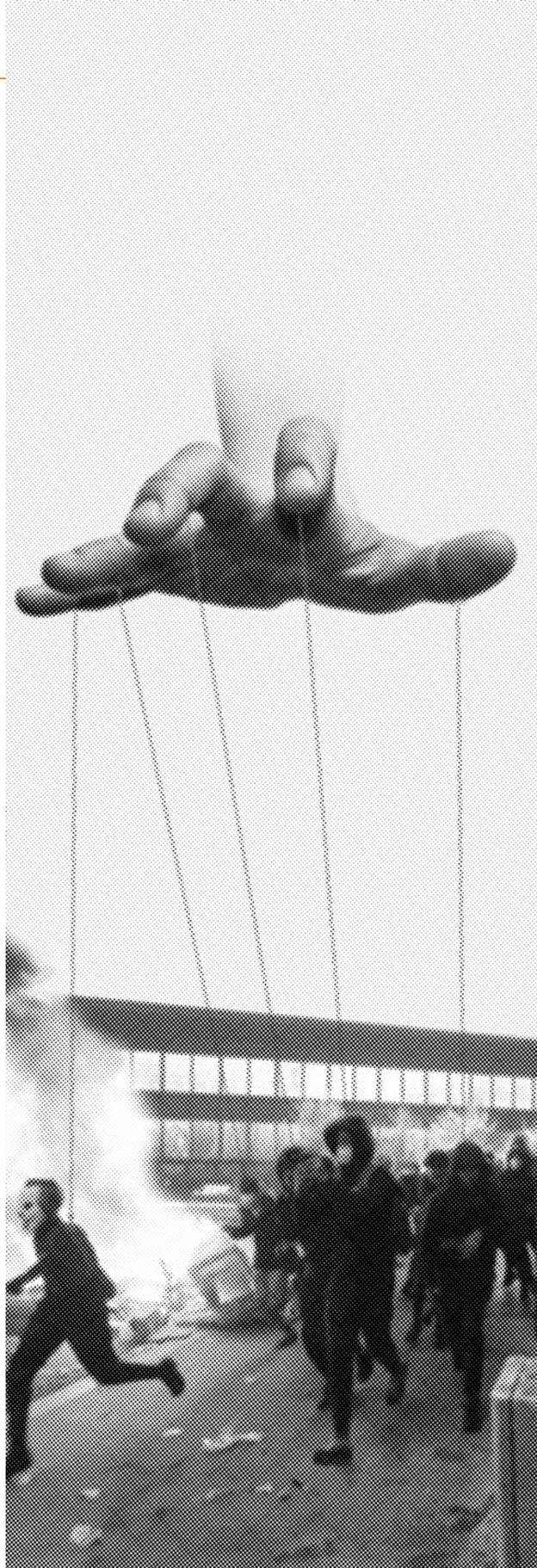
Людська психіка у політичному полі проявляє дивовижну здатність до моральної сліпоти: вона спроможна одночасно обіймати та запекло захищати ідеї, які з погляду формальної логіки є абсолютно несумісними та взаємовиключними. Коли ми дивуємося, чому виборець не помічає очевидних суперечностей у програмі свого улюбленого політика чи у власних переконаннях, ми припускаємо фундаментальну помилку – вважаємо людину раціональною істотою, яка спочатку аналізує факти, а вже потім робить вибір. Проте психологічна реальність є набагато складнішою і драматичнішою: політичний вибір – це не результат наукового аналізу, а жест племінної вірності, моральної інтуїції та прагнення захистити власну ідентичність.

> *Лінійна шкала політики неминуче згортається в підкову, де крайнощі зустрічаються, оголюючи свою спільну тоталітарну природу*

Метафору соціального психолога Джонатана Гайдта про вершника і слона яскраво ілюструє експеримент Талії Вітлі та Гайдта з гіпнозом: коли піддослідним під час трансу навіювали штучний спалах огиди на звичайне кодове слово, вони згодом жорстоко засуджували дії абсолютно невинного персонажа короткого оповідання – студентського лідера Дена. Не маючи жодних реальних підстав для обвинувачення, люди вигадували абсурдні пояснення на кшталт "він якийсь підозрілий кар'єрист" або "щось він там задумав", аби лише виправдати свій первинний емоційний імпульс. Інтуїція засуджує негайно, а розум лише підшукує аргументи під готовий вердикт. Саме тому, зіштовхуючись із політичними твердженнями, людина ставить питанням "Чи можу я в це повірити?" щодо бажаної інформації (і зупиняється на першому ж доказі) та "Чи зобов'язаний я в це вірити?" щодо фактів, які суперечать її позиції (і шукає будь-яку зачіпку для відхилення).

Нобелівський лауреат Деніел Канеман розкриває цей механізм через взаємодію **Системи 1** (швидкої, емоційної, інтуїтивної) та **Системи 2** (повільної, аналітичної та "лінивої"). Людина сприймає політику швидкою Системою 1, яка шукає спрощені патерни та захищає психологічний комфорт, тоді як лінивий аналітичний розум вмикається лише для того, щоб підтвердити власні упередження. А коли такі люди об'єднуються у закриті групи собі подібних, вмикається механізм, описаний Кассом Санстейном у праці "Переходити до крайнощів" (Going to Extremes): однодумці в процесі дискусії не шукають об'єктивну істину, а лише радикалізують свої початкові позиції, перетворюючи внутрішні суперечності на елементи священної племінної догми.

У цьому й полягає головна трагедія політичного життя: внутрішні суперечності політичної позиції не сприйма-



ються виборцем як дефект, бо вони зварюються в єдине ціле почуттям належності до спільноти та прагненням зберегти позитивний соціальний статус. Виборець захищає не сухі абзаци програм, він захищає свій моральний дім, свій "соціометр" та власне "Я" від загрози бути вигнаним із племені. І доки ми сподіватимемося здолати раціональними аргументами глибинні племінні інстинкти, ми приречені лишатися безпорадними глядачами у цій вічній драмі ідеологічного самообману.

Партія, організація і концентрація влади

Велика ілюзія демократичної епохи полягає у вірі, що народне волевиявлення здатне розчинити ієрархію влади та передати ключі від держави безпосередньо до рук самих мас. Ми звикли сприймати політичні партії як інструменти прямої волі громадян, як прозорі містки між суспільством і владним олімпом. Втім історія показує протилежне: будь-яка організація, виникаючи заради визволення чи рівності, з невідворотністю залізного закону перетворюється на механізм концентрування влади в руках вузького кола обраних. Демократичні процедури самі собою не усувають ризику концентрації влади. Партія, яка виникає для представництва суспільних інтересів, поступово формує власний апарат, внутрішню ієрархію та механізми самозбереження. І саме тут виникає принципове питання: у який момент організація починає захищати передусім власне існування, а не інтереси людей, заради яких була створена?

Німецько-італійський соціолог Роберт Міхельс у своїй класичній праці "Політичні партії" проілюстрував цю трансформацію на прикладі німецької соціал-демократії початку XX століття.

Це був рух, заснований на ідеалах тотальної рівності та боротьби робітничого класу проти олігархічного ладу. Проте для ефективної участі у виборчих битвах партія мусила створити розгалужену професійну структуру – апарат функціонерів, редакторів та парторганізаторів. І тут спрацювало те, що Міхельс назвав "залізним законом олігархії": той, хто каже "організація", каже "олігархія". Революційний запал лідерів неминуче згасав у кабінетній повсякденності, а самозбереження партійного апарату, збереження власних посадових привілеїв та фінансової стабільності ставали для еліти значно важливішими за первинні ідеологічні цілі. Масова партія перестала виражати волю робітників – вона почала підкоряти їх волі своїх професійних керівників.

Це явище знаходить своє глибинне обґрунтування в теорії італійського політолога Гаетано Моски, який у праці "Панівний клас" заявив, що в усіх суспільствах влада належить організованій меншості. Моска описує драматичну механіку демократичних виборів: розсіяна, неорганізована більшість завжди виявляється безпорадною перед згуртованою, дисциплінованою та організованою меншістю. Виборці щиро вважають, що голосують за власні переконання, але насправді вони лише обирають між кількома вже сформованими за зачиненими дверима політичними класами.

Доповнюючи цей аналіз, Вільфредо Парето ввів концепцію "циркуляції еліт", де зміна керівників є лише нескінченним чергуванням психологічних типів – "лисиць" та "левів". Парето показує, що демократична система виховує владарів-"лисиць", майстрів компромісу, фінансових маніпуляцій та хитромудрої риторики. Проте коли "лисиці" остаточно заплутуються у власних інтригах і втрачають здатність діяти жорстко, на зміну їм приходять "леви" – рішучі еліти, готові застосувати примус і силу. Історія постає не як поступ до загального народовладдя, а як вічний процес, де одна правляча верхівка змінює іншу, залишаючи маси лише глядачами у цій грандіозній мізансцені боротьби за абсолютний контроль.

> *Велика ілюзія демократичної епохи полягає у вірі, що народне волевиявлення здатне розчинити ієрархію влади та передати ключі від держави безпосередньо до рук самих мас*

Поляризація: суспільство розколюється чи його розколюють?

Чи є катастрофічні розколи сучасних суспільств природним наслідком розмаїття людських поглядів, чи ми є свідками цинічно зреалізованого політичного сценарію? Коли ми спостерігаємо за тим, як мешканці однієї країни починають сприймати своїх співгромадян як вигнанців чи ворогів, виникає спокуса звинуватити в цьому незагоєні рани історії, релігійні чи соціальні розломи. Проте за глибоким ідеологічним відчуженням надто часто стоїть холодний розрахунок владної верхівки, для якої єдність народу є найбільшою загрозою, а ворожнеча – найнадійнішим способом збереження статусу-кво.

Дослідники Стівен Каллендер та Хуан Карлос Карбахаль у своїй праці "Cause and Effect in Political Polarization" доводять, що поляризація є не просто результатом сьогодення, а є водночас і станом суспільства, і довготривалим динамічним процесом, у якому діє зворотний зв'язок між виборцем та елітою. Виборець, віддавши голос за партію, підлаштовує свої переконання під її платформу, щоб зменшити когнітивний дисонанс та виправдати власний вибір. Проте еліти реагують на це випереджально: бачачи, що в центрі утворюється вакуум та виникає феномен "зниклого центру", вони свідомо зміщуються до радикальних полюсів. Еліти поляризуються першими і значно швидше за маси – вони більше не змагаються за поміркованого виборця, а переходять до мобілізації власного радикалізованого електорату, захоплюючи за собою у вир протистояння все суспільство.

Але найнебезпечніша механіка цього розколу криється в стратегії "розділяй і володарюй", яку детально описали Саймон Алдер та Їкай Ванг у праці "Divide and Rule: How Political Elites Polarize Society". Вони розкривають моторошну істину: коли між різними групами суспільства зростає довіра та розуміння спільних інтересів, це створює реальну загрозу революції та повалення корумпованої еліти. Аби запобігти цій єдності, можновладці свідомо провокують штучний конфлікт та припиняють будь-яку співпрацю між групами, блокуючи людям можливість навчатися на практиці та переконуватися у взаємній вигоді від кооперації.

Яскравим і трагічним прикладом такої конструйованої поляризації стала історія Руанди, яку наводять Алдер та Ванг. До того, як бельгійська колоніальна адміністрація у 1933–1934 роках запровадила обов'язкові ідентифікаційні картки з жорстким поділом на "хуту" та "тутсі", межі між цими групами були гнучкими й рухливими. Проте колонізатори та місцеві еліти штучно закріпили цей поділ і перетворили його на інструмент утримання влади та мобілізації. Запроваджена колоніальною адміністрацією система етнічної класифікації закріпила поділ населення, який раніше мав значно гнучкіші межі. Протягом наступних десятиліть ці категорії ставали інструментом політичної дискримінації та мобілізації. У поєднанні з боротьбою за владу, пропагандою ненависті та організованим насильством це створило передумови для катастрофи 1994 року. Руанда стала трагічним прикладом того, як політично закріплені суспільні відмінності можуть перетворитися на механізм масового насильства.

У демократичних системах технологія "розділяй і володарюй" набуває вишуканіших, але не менш руйнівних форм. Класичним прикладом є виборча кампанія Річарда Ніксона 1968 року в США. Спираючись на расові протести та цивільне напруження 1960-х років, Ніксон побудував свою стратегію "закону і порядку" (law and order) на свідомому посиленні соціального розколу та мобілізації страхів традиційного виборця. Показовим тут є не лише використання вже наявних суспільних страхів, а й свідома робота політичної кампанії над тим, щоб перетворити їх на мотив голосування.

Згодом, починаючи від 1970–1990-х років, партократичні еліти у США перетворили поляризацію на постійну виборчу інженерію: партократи свідомо відмовилися від боротьби за поміркований центр і перейшли до стратегії мобілізації радикального базису (mobilize-the-base). Еліти почали навмисно використовувати розділяючу риторику й гострі культурні теми, аби унеможливити компроміс громадян між собою та назавжди прив'язати сполоханого виборця до свого партійного табору.

Стратегічний розкол суспільства завжди був улюбленим інструментом окупантів та автократій. Під час Другої світової війни нацистська Німеччина в окупованій Європі свідомо підбурювала довоєнні етнічні та політичні чвари між місцевими групами чинити розправи над своїми співгромадянами, аби заощадити власні сили та володарювати за принципом "розділяй і володарюй" руками самих же пригноблених.

Подібну цинічну механіку застосовувала й царська Охранка в Російській імперії наприкінці XIX століття. Створивши так званий "поліцейський соціалізм", спецслужби через своїх агентів-провокаторів самі організовували теракти й підбурювали революційні осередки, аби підтримувати штучний градус напруги в суспільстві, контролювати радикалів та виправдовувати існування власного репресивного апарату.

Як колись показували Сеймур Мартін Ліпсет та Стейн Роккан, фундаментальні суспільні розколи виникають під час критичних історичних моментів і застигають у партійних системах. Проте сучасна політика доводить: еліти не просто відображають ці розломи, а й випереджально маніпулюють ними, коли відчувають загрозу власній владі. Суспільство не просто розколюється само по собі – його розколюють ті, для кого наша спільна мова й спільна мета є вироком їхньому пануванню.

"Розділяй і володарюй": кому вигідний поділ на табори?

Історія європейської цивілізації переконує нас у тому, що найстійкіші політичні барикади зводяться не задля пошуку істини чи суспільного блага, а заради збереження монополії на владу. Поділ суспільства на "лівих" і "правих" або на непримиренні ідеологічні й етнічні табори часто сприймається як природне вираження народної волі. Проте за цим фатальним механізмом стоїть давня й універсальна технологія – стратегічне управління суспільними розколами, де еліти свідомо перетворюють природні відмінності між громадянами на інструмент панування.

Ще Нікколо Макіавеллі у своїх "Міркуваннях щодо першої декади Тита Лівія" зауважував, що суперечки між нобілями та плебеями у стародавньому Римі тривалий час слугували джерелом свободи, проте виникнення приватних фракцій і сект неминуче веде місто до руйнації. Своєю чергою, Гаетано Моска у праці "Панівний клас" та Роберт Міхельс у концепції "залізного закону олігархії" пояснювали, що в будь-якій системі влада належить організованій меншості, яка використовує партократичні структури для підкорення неорганізованої більшості. Демократичні вибори у такій системі стають лише механізмом циркуляції еліт, а не реальною передачею влади народу.

У XXI столітті цю стародавню логіку науково обґрунтували Саймон Алдер та Їкай Ванг у своїй динамічній теорії "Розділяй і володарюй" (Divide and Rule). Вони доводять, що владна еліта навмисно ініціює та посилює конфлікти між групами громадян, коли відчуває загрозу втрати власної влади або побоюється виникнення високого рівня довіри між громадянами. Коли люди усвідомлюють спільність своїх інтересів і починають кооперуватися, це створює загрозу повалення рентоорієнтованої верхівки. Аби зупинити цей процес, еліта застосовує стратегію штучного розколу: вона провокує конфлікт, перериває мирну взаємодію людей і блокує перевірку фактів, заганяючи суспільство у тривалу пастку поляризації.

> *Владна еліта навмисно ініціює та посилює конфлікти між групами громадян, коли відчуває загрозу втрати власної влади або побоюється виникнення високого рівня довіри між громадянами*

Трагічним і промовистим прикладом цієї технології стала драма розпаду Югославії. Протягом десятиліть у Югославії співіснували різні національні спільноти, а в окремих республіках частка міжетнічних шлюбів сягала майже чверті від загальної кількості. Проте наприкінці 1980-х років, коли комуністична ідеологія втратила свою легітимність, Слободан Мілошевич та партійна верхівка в Белграді знайшли у націоналізмі альтернативне виправдання для збереження власної монополії на владу. Через підконтрольні медіа еліта почала масовано роздмухувати страхи сербського населення, застерігаючи від "загрози" з боку сусідніх народів і перетворюючи відносно консолідоване суспільство на арену страшної війни та етнічних чисток. Цей конструйований югославською комуністичною елітою конфлікт вирвався з-під контролю своїх творців, проілюструвавши, до чого може призвести штучно запущена поляризація.

Доповнюючи це бачення, Стівен Калландер та Хуан Карлос Карбахаль описують замкнене коло поляри-



зації, у якому саме еліти поляризуються першими й значно радикальніше за маси. Політики свідомо відмовляються від боротьби за поміркованого виборця в центрі, утворюючи так званий "порожній центр" (disappearing center), і переходять до стратегії мобілізації власного радикального базису (mobilize-the-base). Виборці, прагнучи зменшити когнітивний дисонанс, підлаштовуються під радикалізовану риторику своїх лідерів, потрапляючи в ідеологічну пастку.

Таким чином, поділ на "лівих" і "правих" або "своїх" і "чужих" стає для еліт найзручнішим інструментом утримання влади. Вони не вигадують розколи з нуля – вони майстерно каналізують існуючі суспільні страхи, перетворюючи громадян на фанатичних прибічників таборів. Людина дедалі сильніше ідентифікує себе зі своїм табором і дедалі менше ставить під питання саму структуру політичної влади, яка тримає її у вічному ідеологічному полоні.

Ліві та праві: інструмент чи пастка?

Просторова метафора Французької революції, що народилася з випадкового розсадження депутатів у 1789 році, здійснила дивовижну та драматичну еволюцію в історії людської думки. Протягом понад двох століть поняття "ліві" та "праві" слугували універсальним інтелектуальним компасом, який допомагав суспільству впорядковувати складний політичний простір. Як аргументовано доводив Норберто Боббіо, ця дихотомія не є порожнім фантомом, адже вона відображає фундаментальну та вічну суперечність у ставленні людей до ідеалу рівності. Проте у XXI столітті, коли світ зіштовхнувся з технологічними викликами модерності, глобалізації та нових культурних розламів, одновимірна шкала дедалі частіше перетворюється із зручного інструменту на небезпечну інтелектуальну пастку.

Британський теоретик Майкл Фріден у своєму морфологічному аналізі показує, що кожна ідеологія прагне здійснити "деконтестацію" – штучно зафіксувати й спростити багатозначні політичні поняття, аби надати виборцю готовий ідеологічний шаблон для дій. Проте коли багатовимірна реальність зводиться лише до двох взаємно ворожих таборів, виникає феномен, який Ентоні Гідденс описує як вичерпаність класичних ідеологічних рецептів минулого. У такому збідненому просторі зникає місце для складного аналізу, а поміркований центр розчиняється. Суспільству пропонують не вибір між різними стратегіями розвитку, а біполярну війну на знищення, де кожна зі сторін сприймає опонентів як загрозу власному існуванню.

Саме тут оголюється цинічна механіка політичного поляризування. Поляризація не є випадковим капризом історії – це стратегічний інструмент, який владні еліти свідомо застосовують для мобілізації власного радикалізованого електорату та руйнування суспільної довіри. Замість пошуку компромісів еліти поляризуються першими, затягуючи громадян у вир негативної партійності та штучно створених конфліктів за принципом "розділяй і володарюй". У результаті спрацьовує "залізний закон олігархії": масова організація, обіцяючи свободу чи рівність, невідворотно концентрує владу у вузькому колі партократичного апарату, для якого збереження влади стає вищим за будь-які ідеологічні принципи.

Отже, фінальна гіпотеза нашої розвідки полягає в тому, що сучасна політична поляризація перетворює реальні відмінності між громадянами на замкнену систему взаємної ворожнечі. Замість того, щоб слугувати компасом для пошуку суспільного консенсусу, розділення на "лівих" і "правих" стає зручною ідеологічною ширмою, яка маскує саму структуру влади. Громадяни, піддаючись емоціям та трайбалізму, дедалі сильніше ідентифікують себе зі своїм табором і дедалі менше ставлять під сумнів дії власних лідерів. Політична шкала, яка колись народилася як інструмент визначення політичних преференцій, сьогодні ризикує стати пасткою, що тримає суспільство у вічному ідеологічному полоні й позбавляє його здатності бачити справжні джерела владного свавілля. ■

Стаття зі списком джерел на porohy.cz

Як отримати чеське посвідчення водія?

Це запитання є завжди досить актуальним. Універсальну інструкцію, на жаль, дати не вийде, але декілька порад з практики Integrační centrum Praha ми, на щастя, запропонувати можемо. Нумо до того!

Два варіанти

Насамперед потрібно зазначити, що є два варіанти, як отримати чеське посвідчення водія. Перший з них – це закінчити чеську автошколу та скласти підсумкові іспити. Другий варіант – це поміняти права на водіння з іншої країни на чеські. А це можливо зробити лише в тому випадку, якщо ваше посвідчення водія відповідає певним вимогам. Якщо коротко, то посвідчення водія повинно бути видане згідно з Віденською конвенцією або Женевською конвенцією, а дані на посвідченні мусять бути написані латинкою (тобто якщо ваше ім'я або орган, що видав посвідчення, вказано арабським алфавітом чи кирилицею, тоді документ не приймається). А також дані повинні бути розміщені у встановленому порядку (1. Прізвище, 2. Ім'я, 3. дата і місце народження, 4a. дата видачі документа, 4b. термін дії, 4c. орган, що видав документ і т.д.).

У головній ролі – документи

Ви точно б подумали, що окрім заяви потрібно підготувати ще документи, що посвідчують особу, посвідчення водія з іншої країни чи документи з автошколи включно із довідкою від лікаря. Але увага, бо цих документів буде достатньо лише у випадку, якщо у вас є в Чехії дозвіл на постійне перебування (trvalý pobyt), або ви є громадянином третіх країн з дозволом на перебування на понад один рік і вас стосується обов'язок поміняти своє посвідчення водія на чеське. В інших випадках, окрім наданих документів, ви повинні надати доказ, що ви фактично проживаєте на території Чехії мінімум 6 останніх місяців. Якщо ви подаєте заяву після 1 липня, то йтиметься про 6 попередніх місяців. Якщо ви подаєте заяву раніше, вам потрібно буде довести, що ви проживали на території Чеської Республіки легально 6 місяців включно з минулим календарним роком.

Закон (закон № 361/2000 § 2, абзац hh) визначає звичайне місце проживання (obvyklé bydliště) як постійне місце проживання, яке визначається наявністю, перш за все, сімейних стосунків, договору оренди чи документів на право власності нерухомості, працевлаштування, підприємництва. Тому вам потрібно буде довести своє легальне проживання, надавши такі речі:

Працевлаштування: візьміть з собою свій трудовий договір. Якщо договір старший, ніж три місяці, чи дата на ньому не вказана, зверніться до свого відділу кадрів за підтвердженням, що ви все ще працевлаштовані на цій позиції. На підтвердженні має бути вказано, що трудові відносини все ще тривають і що місцем виконання роботи є Прага / Чехія. Якщо ви змінили роботу протягом останніх 6 місяців, не забудьте також з собою взяти попередній трудовий договір. У випадку, якщо тут працевлаштований і ваш член сім'ї, потрібно надати такі ж документи від його/її роботодавця та документи, які доводять ваші відносини (напр., свідоцтво про шлюб, спільний договір оренди житла і т.д.)

Місце проживання: ваш договір оренди має бути укладений щонайменше 6 місяців тому і бути дійсним. Якщо ви підписали договір оренди протягом останніх 6 місяців, будь ласка, візьміть з собою попередній договір оренди. Якщо ви підписали договір оренди більше року тому, попросіть орендодавця підтвердити, що він дійсний.

Сімейний стан: якщо ви живете в одному помешканні з іншими членами сім'ї, підготуйте також і їхні документи, наприклад, дозвіл на проживання, страховка, довідка про навчання ваших дітей і т.д. Також завжди бажано, щоб усі члени сім'ї були вказані в договорі про оренду житла.

Звичайно, ви не зобов'язані працювати і мати сім'ю одночасно. Однак у такій ситуації ми рекомендуємо вам надати додаткові документи, що підтверджують ваше звичайне місце проживання, особливо якщо ви безробітні. Такими документами можуть бути:

- підтвердження, що ви перебуваєте у відпустці по догляду за дитиною і отримуєте допомогу по догляду за дитиною;
- виписка з банківського рахунку за останні 6 місяців, якщо у вас є чеський рахунок;
- договір про відкриття банківського рахунку;
- різні підтвердження платежів (рахунки за житлово-комунальні послуги, телефон, інтернет і т.д.);
- картка медичного страхування;
- квиток на громадський транспорт (Lítačka);
- інші документи, які ви маєте у своєму розпорядженні.

Наостанок ми хотіли б нагадати вам, що якщо ви продовжували свій дозвіл на перебування протягом останніх 6 місяців, вам, ймовірно, також потрібно буде надати історію перебування, щоб довести, що ви проживали тут легально протягом усього періоду вашого перебування.

Загалом ми рекомендуємо вам взяти з собою якомога більше документів, оскільки деякі посадові особи вимагають більше. Це може допомогти вам уникнути повторного візиту до магістрату. ■

Стаття публікується з дозволу та при сприянні Integrační centrum Praha, оригінал на icpraha.com



БОГДАН РАЙЧИНЕЦЬ: через збереження традицій виникає суб'єктність

Фото: Rostyslav Lylo · Instagram @ros.lylo

Приводом для цієї розмови стала знакова подія – вручення голові Європейського Конґресу Українців (ЕКУ)* Богданові Райчинцю високої державної нагороди – ордена "За заслуги" III ступеня. Ця відзнака, ініційована Послом України, стала визнанням не лише особистого внеску очільника організації, а й результатом системної праці відновленої мережі ЕКУ з розбудови волонтерської, освітньої та лобістської підтримки України в найскладніший період її сучасної історії.

Редакція часопису "Пороги" підготувала це розширене інтерв'ю як підсумок і рефлексію пройденого шляху. У центрі діалогу – еволюція українського руху в Європі: від заснування перших осередків ЕКУ повоєнною еміграцією у 1949 році та патріотичного піднесення після Оксамитової революції 1989 року до сучасного відродження організації, яка за останні роки зросла з десятка до понад 37 активних громадських організацій по всій Європі.

Цей матеріал розповідає про діяльність однієї з найстаріших українських інституцій в Європі, створеної з метою утвердження української спільноти в Європі як самостійного та відповідального суб'єкта, що здатний захищати своїх людей і дієво підтримувати Україну. Пропонуємо вашій увазі повну версію цієї ґрунтовної розмови.

__Примітка редакції:__ У назві "Европейський Конґрес Українців" збережено історичне написання відповідно до офіційного найменування організації.

– Шлях, яким ти пройшов до здобуття цієї нагороди – свого роду підсумок діяльності ЕКУ останніх років на користь України та українства в Європі.

– Мабуть, саме так і є. Це підсумок шести років, протягом яких ми відновлювали діяльність Європейського Конґресу Українців. Поворотним чинником розвитку стало те, що на початку 2020 року ми офіційно зареєстрували осередок організації у Празі, в Будинку національних меншин. Саме з цього моменту розпочалася нова фаза нашої волонтерської та громадської праці. Адже Європейський Конґрес – це передусім мережування, об'єднання людей, розбудова горизонтальних зв'язків та інституційна підтримка українських ініціатив.

– Розкажи докладніше про історію заснування Європейського Конґресу. Хто стояв біля його витоків і як формувалася ця платформа?

– Європейський Конґрес – це організація з давньою та глибокою історією, ідея створення якої визріла ще у повоєнні роки. У 1949 році у Великій Британії було офіційно зареєстровано цю структуру. Вона постала як об'єднання давніх хвиль української еміграції – людей, які виїхали під час Другої світової війни, одразу після неї або навіть у міжвоєнний період.

Це була передусім Західна Європа: Велика Британія, Франція, Німеччина. Там гуртувалися українці, чий зв'язок із еміграційним життям сягав ще часів УНР, дипломатичних місій Симона Петлюри та міжвоєнного осередку у Франції. Окремий осередок сформувався в Бельгії, де наші співвітчизники важко працювали на вугільних копальнях. Попри виснажливу працю, вони підтримували українське національне життя у часи, коли незалежної української держави на мапі світу фактично не існувало.

Тоді люди щиро вірили, що можлива Третя світова війна визволить Україну з-під радянської окупації й дозволить їй повернутися на світову арену. Цього не сталося, але вони не склали рук. Слід розуміти, що тогочасні зв'язки вимагали колосальних зусиль: друковані видання, листування, особисті зустрічі – усе відбувалося повільніше, але ставлення до громадської справи було надзвичайно відповідальним і серйозним.

Організація діяла десятиліттями, а її осередок тривалий час функціонував у Бельгії. Зокрема, цим опікувався батько нашого товариша Зенона Коваля – старий пан Коваль. Він прожив довге життя (майже до 99 років) і разом із дітьми зберігав українські традиції в еміграції, а згодом діти поховали його у рідній землі у Львові.

Представники тієї діаспори особисто спілкувалися з провідниками визвольного руху, зокрема зі Степаном Бандерою. В інтернеті можна знайти архівні кадри похорону Бандери у Мюнхені, де присутні діячі тогочасного ЕКУ. Вони підтримували постійний контакт, хоча мали й проблеми, подібні до наших сучасних: як дійти згоди та порозуміння.

Тоді також існували гострі міжпартійні та ідеологічні суперечності – між бандерівцями та мельниківцями, між інтелектуалами та робітничими середовищами. Змінюється лише час, а ключові ви-

клики залишаються тими самими: як зберегти українськість і як виховати дітей, щоб вони не асимілювалися у чужому мовному й культурному середовищі.

Після десятиліть занепаду та переміщення осередків українства далі на Захід врешті падає "залізна завіса". 1989 рік дарує Оксамитову революцію в Чехословаччині, в результаті якої комуністичний режим поступається місцем демократії, а за два роки розвалюється Радянський Союз. З України вирушає нова хвиля еміграції.

– Яка саме організація виникла тоді і якою була її початкова назва?

– Спочатку це було Об'єднання українців у Чехословацькій Республіці (нині – Об'єднання українців та прихильників України, очолюване Олею Мандовою). Мені важливо зафіксувати історичну спадкоємність цього процесу.

Після революційних подій 1989 року українці почали активно збиратися, порушувати національне питання, опікуватися правами меншин. Першим головою об'єднання був Богдан Зилиньський, згодом його очолила Лідія Райчинець-Затовканюк. Більшість тоді становили українці та чехи, пов'язані з військовими формуваннями, які прибули сюди після 1945 року, а також закарпатські українці. Вони пройшли війну, мали своєрідні погляди й побоювання, але усвідомлювали потребу демократизації громадського життя.

Українці потребували нових підходів: зібрали громаду, провели прозорі вибори, підтримали українську та чехословацьку державність. А Європейський Конґрес у той період переживав певну кризу через відхід старшого покоління. Проте вже у 1992–1993 роках розпочалося формування нової хвилі української еміграції за кордон, яке досягло свого піку в 1995–1997 роках.

У 1996 році у Чехії перебувало вже близько 250 тисяч українців. Організація "Українська ініціатива", яку створила моя мама разом із колегами, відчула необхідність інтеграції до ширшої європейської платформи. Важливо пам'ятати, що саме європейська діаспора свого часу виступила одним із співзасновників Світового конґресу українців (СКУ). Згодом лідерство у СКУ перейшло до потужних осередків у США та Канаді, які мали значніші фінансові й ресурсові можливості, але витоки цього руху лежали саме в Європі.

– Українська діаспора за кордоном фактично законсервувала й зберегла українську ідентичність. Лише тепер ми усвідомлюємо, наскільки важливу роль відіграло збереження мови, пісень і традицій поза межами України.

– Сьогодні часто критикують так звану "шароварщину", і ця критика буває виправданою, коли українську культуру зводять до зовнішнього спрощення чи поверхневої атрибутики. Проте є й інший бік: протягом десятиліть саме такі фольклорно-етнографічні форми, недільні школи та церква були єдиною можливістю публічно демонструвати українськість. Політики та вільного бізнесу у діаспори тоді не було, а за слова "Слава Україні!" у радянській сфері впливу загрожували репресії та арешти.

– Як відбувалася трансформація місії українських організацій – від фольклорно-культурного напряму до формування політичних стратегій і лобізму?

– Цей процес активізувався після 1989–1991 років. Ми почали виходити на рівень наукових конференцій, будувати діалог із місцевою владою. У Чехії було створено Дорадчу раду з питань національних меншин, яка після 35 років існування була суттєво обмежена урядом Андрея Бабіша з передачею функцій Мінкульту.

Ми звернулися до історичного фундаменту. У 1920-х роках президент Томаш Масарик організував масштабну допомогу інтелігенції з України, яка тікала від більшовицького режиму. У Подєбрадах було засновано Українську господарську академію, а у Празі – вищі навчальні заклади й наукові інституції. Це була висококосвічена еліта.

Спираючись на цю традицію, у 1997–1998 роках моя мама організувала велику міжнародну історичну конференцію в Подебрадах, залучивши провідних науковців (зокрема Богдана Зилинського). Ми сформували нову стратегію: показати чеському суспільству, що українці – це не лише трудова міграція, а спільнота з глибинною інтелектуальною та державотворчою історією. Саме тоді, у 1994 році, в Празі відбулося перше відновлення діяльності Європейського Конґресу Українців.

Після першої хвилі відновлення у Празі 1994 року діяльність ЕКУ розширилася на Центральну та Східну Європу. Зросла роль українських громад у Польщі (зокрема лемківських та українських осередків, на долю яких глибоко вплинула депортаційна операція "Вісла"). Керівництво організацією у той період перебувало в Бельгії (1994-1995), пізніше у Польщі (1995-1996), Словаччині (1997-2005) та в Угорщині (2005-2019), а секретарні функції вже виконував осередок у Великій Британії. Основну комунікацію здійснювали через поштове листування, адже електронні мережі тільки починали розвиватися після 2000х років.

На межі 2012–2019 років ЕКУ переживає черговий занепад через природний відхід старшого покоління діячів. Це продемонструвало важливе правило громадського будівництва: якщо вчасно не готувати нових лідерів і не передавати досвід молоді, будь-яка інституція втрачає дієздатність.

Помаранчева революція, Революція Гідності, а згодом анексія Криму та початок війни у 2014 році стали потужним імпульсом для мобілізації діаспори. У 2014 році у Празі було організовано велику об'єднавчу зустріч українських організацій Чехії для відновлення координації роботи громади в Чехії з ЕКУ та Світовим конґресом українців.

> **Європейський Конґрес – це передусім мережування, об'єднання людей, розбудова горизонтальних зв'язків та інституційна підтримка українських ініціатив**



Європейський форум української діаспори "Новий Сад — 2025". Новий Сад, Сербія.

Офіційне відновлення діяльності ЕКУ відбулося у 2020 році, коли було зареєстровано Празький осередок. Попри виклики пандемії COVID-19 та початок повномасштабної війни 2022 року, кількість членських організацій зросла з 11–13 до 37. ЕКУ об'єднав дієві громадські осередки в Європі та продовжує діяти в цьому напрямку..

Сучасний світ кардинально змінив принципи громадської самоорганізації. Застаріла модель ієрархічних надбудов (центральний провід – регіональні осередки – місцеві осередки) розпалася під впливом розвитку інтернету та соціальних мереж. Сьогодні одна активна особистість або некомерційний проєкт може мати більший інформаційний вплив, ніж громіздка бюрократична структура.

Проте ЕКУ залишається вірним концепції об'єднаного українства. Звісно, охопити 10 мільйонів українців у Європі безпосереднім членством неможливо, але створення координаційної платформи дозволяє говорити єдиним вагомим голосом від імені десятків організацій у діалозі з європейськими урядами.

– Розкажи про досвід антикризової праці ЕКУ, зокрема під час конфлікту у Брно.

– У Брно стався трагічний інцидент, коли українець, захищаючись, завдав смертельного поранення ромському юнакові. Це спровокувало соціальне напруження між громадами. Робоча група Української ініціативи південної Моравії та ЕКУ негайно включилася у процес: ми організували круглий стіл із залученням Міністра внутрішніх справ Чехії, представників ромських організацій та дипломатів.

Завдяки виваженому діалогу вдалося зняти загострення, роз'яснити обставини справи та дочекатися об'єктивного судового рішення, яке визнало дії українця правомірною самообороною. Саме у таких критичних ситуаціях виявляється реальна цінність авторитетного громадського голосу.

– Як саме відбувалося висунення на державну нагороду України?

– Орден "За заслуги" III ступеня був присуджений за поданням Посла України в Чехії, який спостерігав за створенням волонтерської та лобістської мережі ЕКУ. Він добре знав наш потенціал ще за своєю попередньою дипломатичною роботою у Польщі, де ми тісно співпрацювали з великим гуманітарним осередком у Варшаві (ЮНАЙТЕРС, зокрема з пані Галею).

Ця відзнака – подяка всьому колективу ЕКУ за вміння об'єднувати людей у складний час. При цьому моє особисте ставлення до нагород є чітким: відзнаку приймають із повагою від чесних інституцій, але ми діємо не заради відзнак.

– Які основні напрями волонтерської праці забезпечує мережа ЕКУ?

– Купівля та транспортування військової техніки (наприклад, дронів) вимагає складного ліцензування, тому ЕКУ зараз зосередився на матеріально-технічному забезпеченні: закупівлі й передачі терміналів Starlink, зарядних станцій Power Station, автономного обладнання. У Польщі наші партнери організували збір і доставку продуктів тривалого зберігання на передову.

Наш пріоритет – пряма адреса допомога військовим підрозділам через перевірені особисті контакти, що гарантує оперативність та 100% цільове використання ресурсів.

Другим ключовим напрямом діяльності ЕКУ є підтримка українського шкільництва за кордоном. У Празі діють освітні осередки "School for My Friends", "Ерудит", "Азет" та інші. Освітня комісія ЕКУ виступає містком між закладами освіти, Міністерством освіти і науки України та місцевими чеськими органами, в цьому напрямку діє і світова комісія СКУ.

Українські школи працюють у різних форматах: від недільних мовно-культурних гуртків до повноцінних ліцензованих закладів. Важливим успіхом стало отримання школою "School for My



Зустріч представників ЕКУ з міським головою Львова Андрієм Садовим. Львів, вересень 2026 року.

Friends" (у Празі) офіційної чеської ліцензії. Там навчається близько 160 дітей, які здобувають якісну освіту за двома програмами, що дозволить їм безперешкодно продовжити навчання в Україні після повернення.

Окрім шкіл, величезну роль відіграють дитячі творчі осередки (наприклад, празьке "Джерело"), де діти займаються театром, співами та хореографією. Це запобігає мовній асиміляції юного покоління. Для координації роботи ЕКУ проводить щорічні зїзди (зараз збори в Аугсбурзі 30–31 жовтня), де обговорюються звіти, критичні зауваження та стратегічні плани на майбутнє.

Нині в Європі мешкає близько 4–5 мільйонів нових українських переселенців, а загалом українська спільнота сягає 10 мільйонів осіб – це населення цілої середньої європейської держави. На жаль, протягом останніх 35 років українська владна вертикаль не завжди усвідомлювала стратегічну вагу діаспорних організацій, демонструючи іноді поверхневе або зверхнє ставлення ("ви виїхали – то хто ви такі?"). Але зараз бачимо, що розуміння українською владою цієї ситуації змінюється.

> **Протягом останніх 35 років українська владна вертикаль не завжди усвідомлювала стратегічну вагу діаспорних організацій, демонструючи іноді поверхневе або зверхнє ставлення...**
> **Але зараз бачимо, що розуміння владою цієї ситуації змінюється.**

Таке упереджене ставлення значною мірою підживлювалося роками російського інформаційного та політичного впливу як всередині України, так і в європейських країнах. Росія системно працювала над розколом між Україною та її діаспорою. Насправді ж українці за кордоном залишаються надійним тилом: вони підтримують родини, інвестують заощадження в українську економіку та доправляють тонни гуманітарних вантажів.

У травні 2026 року при ЕКУ було офіційно створено Молодіжну раду, до якої увійшли представники з 15 країн Європи віком до 35 років (більшість – молодь 20–25 років). Вона покликана вибудувати прямий канал комунікації між молодими активістами та державними інституціями в Україні (зокрема Офісом Президента та міністерствами).

Проте сліпо копіювати адміністративні схеми неможливо: у кожній країні ситуація унікальна. Наприклад, у Празі діють динамічні молодіжні осередки, тоді як у Сербії українська громада є менш чисельною та поступово старіючою. Комунікаційна стратегія має враховувати ці місцеві особливості.

Для забезпечення високої ефективності рішень в ЕКУ функціонує Стратегічна комісія у складі трьох авторитетних фахівців (із осередками у Грузії, Брюсселі та Німеччині) та Політичного радника. Вона дозволяє мобільно опрацьовувати аналітичні документи, готувати звернення до європейських інституцій та консультувати членські організації.

– У чому полягає відмінність між підходами Світового конґресу українців та Європейського конґресу?

– СКУ – це світова структура, центр ваги якої історично сформувався у США та Канаді. Там існує традиційна фінансова інфраструктура (кредитові спілки, бізнес-фонди), що дозволяє оперувати значними бюджетами та робити акцент на масштабному медіа-піарі. Проте іноді така модель ризикує перетворитися на бюрократизовану корпорацію, де зникає людський вимір та прямий контакт із реальністю.

Європейська модель ЕКУ будується на щоденній практичній праці на місцях, проєктному менеджменті та безпосередній допомозі людям. Ми сприймаємо Європу як простір чесного, предметного діалогу без бюрократичних бар'єрів.

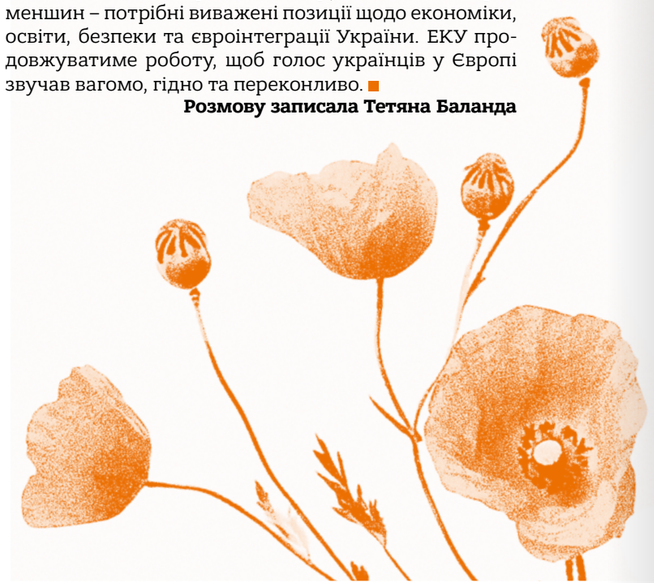
Яскравим прикладом прямої дії є проєкт "Дрони для України" під керівництвом Олеся Шокало, який залучає кошти з Чехії та європейських країн для закупівлі відповідної техніки. Окрім військового напряму, ЕКУ надавав адресну соціальну допомогу цивільним біженцям – наприклад, родинам літніх людей із важкими хронічними захворюваннями, які опинилися в скруті за кордоном.

– Чи може українська спільнота у Європі трансформуватися у впливовий політичний суб'єкт?

– Це стратегічне питання. На останніх виборах до Європейського парламенту від усіх країн Європи балотувалося лише близько 15 кандидатів українського походження (у Чехії – один кандидат). Це вказує на те, що більшість українців за кордоном насамперед зайняті вивченням мови, побутовою та професійною адаптацією.

Проте зростання кількості громадян із правом голосу вимагає формування чіткої політичної програми. Недостатньо просто декларувати захист прав меншин – потрібні виважені позиції щодо економіки, освіти, безпеки та євроінтеграції України. ЕКУ продовжуватиме роботу, щоб голос українців у Європі звучав вагомо, гідно та переконливо. ■

Розмову записала Тетяна Баланда



Вбивство Петлюри як урок для сучасної України (ч. 2)



Текст: **Олег Баланда**

В попередньому номері часопису (№6/2026) ми розглянули обставини вбивства Симона Петлюри в Парижі; простежили, як особистий акт насильства перетворився на інструмент політичної боротьби, а звинувачення проти Петлюри – на засіб дискредитації українського визвольного руху в очах західної громадськости.

У цій же частині зосередимося на судовому процесі 1927 року, який перетворився на своєрідний "суд над погромами". Як адвокат Анрі Торрес змістив увагу присяжних із самого вбивства на відповідальність Петлюри за насильство в Україні, які докази антипогромної політики УНР наводила сторона цивільного позову та яку роль у справі відіграли свідчення про можливу причетність радянських спецслужб. Завершимо аналізом виправдального вироку Шварцбардові та його наслідків для міжнародного сприйняття української державности.

"Суд над погромами": Стратегія Анрі Торреса та трансформація процесу

Судовий процес від перших хвилин вийшов за межі класичного кримінального провадження. Французьке правосуддя формально мало відповісти лише на кілька конкретних запитань: чи винен годинникар Шолом Шварцбард у тому, що 25 травня 1926 року свідомо, із заздалегідь обдуманим наміром вистежив і вбив у центрі Парижа цивільного вигнанця Симона Петлюру? Проте за сімнадцять місяців слідства ця справа перетворилася на грандіозне театральне судилище над жертвою вбивства.

Атмосфера в залі Суду присяжних департаменту Сена під головуванням судді Жоржа Фльорі була наелектризована до межі. Глядачі вщент заповнили кожен квадратний метр приміщення: дипломати та військові аташе зі всього світу, кореспонденти найбільших світових газет. Приміщення розділилося на два непримиренні, морально напружені табори: з одного боку – єврейські діячі, біженці та родичі жертв погромів; з іншого – українські політичні емігранти, старшини армії УНР та соратники Отамана.

У центрі цього протистояння опинилися дві юридичні команди. Захист Шварцбарда очолив 36-річний Анрі Торрес – один із найблискучіших і найагресивніших адвокатів Франції, колишній комуніст, який здобув славу виправданням анархістки Жермен Бертон. Йому протистояли адвокати цивільного позову, які представляли вдову Ольгу та брата Оскара Петлюру: 45-річний Сезар Кампінчі – видатний оратор, лідер радикально-соціалістичного крила, майбутній міністр юстиції Франції, та його старший колега Альбер Вільм.

Уже першого дня слухань Торрес вдався до тактики "великої інверсії". Розуміючи, що за законами Франції умисне вбивство беззбройної людини на вулиці гарантовано тягне за собою важку каторгу або смертну кару, Торрес вирішив повністю змінити предмет судового розгляду. Він непомітно зсунув лаву обвинувачення: підсудним у залі став не годинникар із револьвером, а вбитий Отаман, його армія та сама ідея української державної незалежности.

Торрес перетворив засідання на високу театральну виставу. Він розмахував перед присяжними величезними фоліантами зі списками жертв, вигукував пристрасні філіппіки* й ужив яскравий сценічний прийом: раптово дістав із-під своєї чорної адвокатської тоги револьвер і з глухим клацанням натиснув на спуск, направивши ствол на порожній стілець. Цей видовищний жест мав спростувати свідчення медичного експерта й довести присяжним, що Шварцбард нібито не стріляв у Петлюру, коли той уже безпорадно лежав на бруківці.

Проте найголовнішим психологічним ударом Торреса став маневр, коли захист викликав до Парижа понад 80 свідків з усього світу – від Аргентини та Канади до Палестини й Поділля. Але прослухавши лише кількох емоційно виснажливих свідків і відчувши, що літні паризькі присяжні буквально роздавлені жахіттями східноєвропейського насильства, Торрес демонстративно підвівся й заявив: він відмовляється від допиту решти своїх свідків, оскільки "переконання присяжних уже повністю сформоване". Це була пастка для цивільного обвинувачення: Торрес закрив судові слухання на піку емоційного надлому залу.

*__Філіппіки__ — гострі викривальні промови; назва походить від виступів давньогрецького оратора Демосфена проти македонського царя Філіппа II. *(Прим. ред.)*

Найпотужнішим емоційним акордом захисту стали свідчення 29-річної студентки-медика Хаї Ґрінберґ (Haia Greenberg), яка пережила Проскурівський погром. Тихим, надламаним голосом вона описувала картинки, які назавжди закарбувалися в її пам'яті: санки з червоним від крові снігом, які везли пошматовані тіла до спільних могил, дітей із відрубаними кінцівками, божевільні крики жінок у лікарнях та вигуки нападників "Хай живе батько Петлюра!". Коли дівчина забилася в судомах і розридалася прямо за бар'єром свідків, сам Шварцбард у своїй ложі закрив обличчя руками й заридав.

Поряд із безпосередніми жертвами Торрес залучив цвіт єврейської інтелігенції та громадських діячів – Мойсея Ґольдштейна, Еліяху Черіковера, Генріха Сльозберґа, Володимира Тьомкіна та Лео Моцкіна. Вони привезли до Парижа понад 10 тисяч документів і статистичних зведень про 50 тисяч загиблих у погромах.

Утім, у їхніх свідченнях викрився глибокий юридичний та історіографічний парадокс, який майстерно підсвічувала сторона позову. Жоден із цих поважних свідків не міг надати жодного документального доказу чи усного наказу Симона Петлюри про проведення погромів. Напряму допитаний адвокатами, видатний юрист Генріх Сльозберґ вимушений був визнати: Петлюра особисто не був антисемітом і не віддавав наказів різати євреїв, але як голова держави та Головний Отаман він ніс "політичну та моральну відповідальність" за злочини своєї армії. На що Сезар Кампінчі миттєво кинув репліку: "*За політичну й моральну відповідальність не вбивають на вулиці п'ятьма пострілами впритул!*".

Адвокат цивільного позову Сезар Кампінчі протягом усіх восьми днів намагався пробити стіну емоційного психозу й повернути присяжних до суворих фактів кримінальної справи. Його стратегія спиралася на руйнування міфу про "святого месника" та доказ того, що Петлюра послідовно боровся з погромною анархією.

Кампінчі методично викривав перед присяжними сумнівне минуле Шварцбарда, яке захист старанно приховував. Зокрема Кампінчі оголосив офіційні документи з Відня, які доводили, що 1908 року Шварцбард (під вигаданим прізвищем Вальсберґер) був засуджений австрійським судом до 4 місяців каторжних робіт за квартирну крадіжку зі зломом, а згодом депортований із Будапешта. Тоді обвинувачення встановило, що Шварцбард був переконаним анархістом-прямої дії та у 1917–1919 роках воював у складі червоногвардійських загонів в Україні.

На перших допитах Шварцбард приховав свої судимості, плутався у власному віці й стверджував, що вбив Петлюру через "погромні статті в газеті "Тризуб"". Коли ж Кампінчі зажадав показати хоча б один такий текст, з'ясувалося, що підсудний навіть не володіє українською мовою й жодної статті надати не здатний.

Паралельно Кампінчі та Вільм поклали на стіл суду понад 300 сторінок офіційних документів УНР: урядові закони про національно-персональну автономію, заснування Міністерства єврейських справ, суворі накази Петлюри по армії про нещадне покарання погромників та документальні докази розстрілу отамана Івана Семесенка за Проскурівську різанину. Кампінчі пояснював присяжним: Петлюра очолював країну в умовах хаосу, коли Київ переходив із рук у руки 16 разів, а регулярна армія змушена була відступати під тиском більшовиків та денікінців. Вимагати від голови держави, позбавленого зв'язку й контролю над окремими групуваннями, особистого відвернення кожного злочину – це свідоме підтасування фактів.

У своєму фінальному слові Кампінчі звернувся до присяжних із застереженням, яке виявилося пророчим: *"Ви – парижани, які одного дня можете опинитися поруч із чужоземним убивцею й стати жертвою його кулі. Якщо ви виправдаєте людину, яка взяла на себе право бути самозваним суддею й катом за події тривалої давнини за тисячі кілометрів звідси, ви перетворите Париж на криваву арену, де чужинці зводитимуть свої політичні рахунки!"*

Проте раціо програло емоції. Торрес зумів нав'язати паризьким буржуа зручну концепцію: виправдання Шварцбарда – це не виправдання злочину, а моральний протест цивілізованої Франції проти дикості та погромів на Сході Європи. 26 жовтня 1927 року, після лише 35 хвилин наради, присяжні оголосили вердикт: невинний.

Документи проти емоцій: Антипогромні заходи УНР та джерела анархії

Коли емоції стають єдиним арбітром у судовій залі, правда здебільшого перетворюється на першу жертву. Під час процесу Шварцбарда французькій публіці було занадто зручно дивитися на події на Сході Європи крізь викривлену оптику, де видно лише жертву насильства та "кривавого отамана" з його здичавілими поплічниками.

Проте за цією фальшивою схемою ховалася значно складніша й трагічніша реальність. У залі суду відбулося зіткнення двох принципово різних світів: світу безкомпромісного морального афекту та світу документальних фактів, які сторона цивільного позову намагалася донести до засліпленого залу.

Щоб деконструювати міф про "Петлюру-погромщика", на судову трибуну виходили найближчі соратники Отамана – колишній міністр закордонних справ Олександр Шульгин, голова Ради Міністрів В'ячеслав Прокопович, генерал Микола Шаповал та особистий ад'ютант Отамана полковник Олександр Доценко.

Олександр Шульгин у своїй проникливій промові до присяжних окреслив головну історіографічну обставину, яку західний загал відмовлявся помічати: "*Тут говорять про погроми, і мого вождя обвинувачують у тому, що він толерував насильство. Але відбувалися не лише єврейські погроми. Трагедія була куди більшою – відбувався погром усієї України. Україна була сплюндрована, знищена голодом, більшовицьким терором та розвалом імперської армії. Єврейське населення найгостріше відчувало це лихо, але це були болі всієї нашої землі*".

Шульгин нагадав суду, що Петлюра за своїми світоглядними переконаннями був соціал-демократом, людиною виражених ліберальних і гуманістичних поглядів. Понад те, свідки нагадали присяжним промовисту деталь: саме за вказівкою Петлюри на банкнотах Української Народної Республіки поруч із українським, польським та російським текстом карбувалися написи мовою їдиш – випадок, абсолютно безпрецедентний для тогочасної світової історії.

Колишній прем'єр-міністр В'ячеслав Прокопович наголосив: Петлюра розглядав погроми не лише як злочин проти людства, а й як підлу політичну провокацію ворогів, покликану розсварити два народи та знищити паростки української державної незалежності.

Коли адвокат Сезар Кампінчі поклав перед присяжними трисотсторінкову течку урядових актів та наказів УНР, у залі западала важка мовчанка. Документи довели, що жоден інший уряд на теренах колишньої Російської імперії не вживав настільки системних законодавчих та практичних заходів для захисту єврейського населення, як уряд Симона Петлюри.

Ще в січні 1918 року Центральна Рада за безпосередньої участі Петлюри й Шульгина ухвалила закон про національно-персональну автономію, який надав єврейській меншині право на власний парламент, школи та самоврядування. У складі уряду УНР діяло повноцінне Міністерство єврейських справ, яке послідовно очолювали Мойсей Зільберфарб, Йосип Ґутник та Пінхас Красний, а посади послів та сенаторів обіймали такі видатні єврейські діячі, як Арнольд Марґолін та Соломон Ґольдельман.

Фінансова допомога також була частиною державної політики УНР. Постановою Ради Міністрів від 31 серпня 1919 року з державної скарбниці було видано 2 мільйони гривень безпосередньо в розпорядження Міністерства єврейських справ для надання допомоги постраждалим від погрому в Проскурові.

Судові комісії та інспектура мали забезпечити розслідування погромів і притягнення винних до відповідальності. 17 липня 1919 року уряд утворив Особливу слідчу комісію з розслідування погромів із широкими повноваженнями, а в армії було запроваджено інститут державних інспекторів, до складу якого входили й представники єврейських партій.

У розпал бойових дій Петлюра видавав накази про суворе покарання винних у погромах. У відозві від 27 серпня 1919 року Головний Отаман звертався до козаків із закликом: *"Наші вороги хочуть шляхом погромів розділити українців та жидів... Будьте невблаганні: кара смерти чекає усіх погромщиків, щоб і волос не впав з голови невинних!"*.

Одним із центральних аргументів захисту Шварцбарда стали події в Проскурові в лютому 1919 року. Тоді підрозділи 3-го Гайдамацького полку під командуванням отамана Івана Семесенка вчинили кривавий погром, жертвами якого, за поширеними оцінками, стали близько 1500 євреїв. Захист покладав відповідальність за ці події на Петлюру, стверджуючи, що той потурав Семесенку й не забезпечив його своєчасного покарання.

> **Наші вороги хочуть шляхом погромів розділити українців та жидів... Будьте невблаганні: кара смерти чекає усіх погромщиків, щоб і волос не впав з голови невинних!**

Проте свідчення свідків та архівні матеріали повністю спростували цей наклеп. Полковник Олександр Доценко згадував на суді, як 21 лютого 1919 року Петлюра прибув на залізничний вокзал Проскурова. Побачивши на пероні отамана Семесенка, Отаман змінився на обличчі й привселюдно закричав на нього: "*Що ви вчинили! Ви обезчестили Україну! Я вас покараю так, як нікого ще не карав. Ви мусіли вмерти, але не допустити до погрому!*".

Семесенко негайно втік із частини й переховувався. Проте у травні 1919 року за наказом Петлюри його було заарештовано. Попри бойовий хаос та постійні відступи, слідство над ним було доведено до кінця, і в жовтні 1920 року за вироком надзвичайного військово-польового суду УНР отамана Івана Семесенка було розстріляно під Городком.

Більше того, Доценко та генерал Шаповал подали суду списки інших командирів та козаків, розстріляних за вироками урядових судів УНР за грабунки та антисемітську агітацію – зокрема козаків Хмелевського, Ворошилова, начальника частини Міщука в Райгороді, а погромні курені "Не журись" та "Гуляй, душа" були силою роззброєні й розформовані.

Генерал Микола Шаповал розповів суду промовистий випадок травневих боїв 1919 року під Оринином. Коли Петлюра дізнався, що у *запіллі* розпочинаються грабунки єврейських крамниць, він наказав Шаповалу негайно зняти з фронту цілий кінний ескадрон і кинути його на придушення безладів.

Чому ж, попри всі намагання уряду УНР, хвилю насильства 1919 року не вдалося зупинити повністю? Відповідь ховалася у природі тогочасного катастрофічного колапсу влади, який адвокат Сезар Кампінчі називав "антисемітизмом самих подій".

Крах імперії та демобілізація

Мільйони розпущених вояків старої царської армії, виховані на традиційному імперському антисемітизмі, сунули з фронту через територію України, грабуючи містечка й села.

Значна частина погромів чинилася напівкримінальними селянськими ватажками (Ангел, Струк, Соколовський, Зелений), які не підпорядковувалися центральному уряду УНР. Вони часто самовільно носили нашивки "імені Петлюри" для надання собі статусу, а при наближенні регулярних частин тікали або переходили на бік більшовиків чи Денікіна.

Французькому суду методично нагадували, що страшні погроми чинили війська білогвардійського генерала Денікіна, чиї офіцери йшли під відкритим гаслом *"Бей жидов – спасай Россию!"*, а також численні збольшевичені загони та червоноармійці.

Свідки від УНР звертали увагу суду на підлу тактику Москви. Радянські комісари навмисно формували місцеві каральні органи ЧК та продотряди з числа єврейської молоді або висилали на український фронт сформовані єврейські полки, аби спровокувати селянське населення на відповідну агресію та спрямувати гнів пригнічених мас у русло міжетнічної бійні.

Французький інженер Жозеф Бодрі, який прожив в Україні 29 років і виступав на суді як незалежний французький свідок, резюмував ситуацію перед присяжними із нищівною сухістю: "*Я стверджую під присягою: Симон Петлюра був переконаним ворогом погромів. Але в тому стані анархії, в якому опинилася Україна, жоден уряд у світі не міг би їх зупинити. Навіть німці зі своєю залізною дисципліною та 350-тисячною армією були не в змозі стримати цей хаос!*".

Тінь більшовицьких спецслужб над Парижем

Історія великих політичних атентатів міжвоєнної Європи рідко буває історією одиноких фанатиків. Завжди, коли на вулицях західних столиць падали провідники національно-визвольних рухів, за спиною стрільця маячила холодна й цинічна тінь тоталітарної держави.

У випадку з вбивством Симона Петлюри ця тінь проступала настільки виразно, що лише свідоме бажання паризького суду заплющити очі та відсутність прямих виписок із таємних архівів Луб'янки дозволили вбивці залишитися в історії "самостійним месником".

Для більшовицької Москви травень 1926 року був часом наростаючої тривоги. Незважаючи на поразку Визвольних змагань та окупацію України Червоною армією, Симон Петлюра залишався єдиною фігурою, здатною об'єднати українську політичну еміграцію та стати провідником майбутнього повстання.

Ситуація різко загострилася за два тижні до атентату: 12–14 травня 1926 року в Польщі відбувся травневий переворот, і до влади повернувся маршал Юзеф Пілсудський – давній союзник Петлюри з походів 1920 року. У Кремлі виник реальний страх перед відродженням українсько-польського антибільшовицького альянсу.

Реакція української еміграції в Парижі, Празі та Варшаві була одностайною: замах на вулиці Расін – це не спонтанний жест особистого болю, а ретельно спланована спецоперація Комінтерну з ліквідації небезпечного ворога радянського режиму.

Але Кремль розробив значно підлішу комбінацію, ніж звичайне усунення противника. Вибір виконавця-єврея містив у собі улюблену кремлівську “багатоходівочку”:

а) знищити символ спротиву – прибрати єдиного лідера, навколо якого консолідувалися самостійницькі сили;

б) дискредитувати визвольний рух та спровокувати міжетнічний конфлікт — виставити вбивство як "законну помсту" за єврейські погроми, навічно затаврувати ідею української незалежності тавром "погромництва" перед цивілізованим Заходом;

в) спрямувати гнів українських мас проти єврейського населення.

Як влучно писав у ті дні тижневик "Тризуб", Москва скористалася "жидівською рукою", щоб скерувати ненависть пригнічених народів у русло міжетнічної бійні й захистити радянську імперію від смертельної небезпеки українського самостійництва.

Головним матеріальним доказом існування радянського сценарію стала постать Михайла Володіна – загадкового емігранта, який з'явився у Парижі 1925 року. Володін називав себе "соціалістом-максималістом", проте його поведінка викликала суцільні підозри в емігрантському середовищі: він вільно відвідував більшовицьке Генеральне консульство у Парижі, постійно намагався втертися в довіру до українських есерів та жив у хронічних злиднях, які дивно поєднувалися з невтомною активністю.

Генерал Микола Шаповал – один із лідерів українських есерів у Парижі – під час слідства та безпосередньо у судовій залі надав приголомшливі свідчення про діяльність Володіна напередодні вбивства: за кілька місяців до атентату Володін раптово почав майже щодня відвідувати помешкання Шаповала на вулиці Сомрар. Він постійно випитував точну адресу Симона Петлюри, цікавився, де Отаман обідає, як приймає відвідувачів, і чи буде він особисто присутній на Конґресі українських організацій 23 травня.

Під час очних ставок з'ясувалося, що Володін протягом чотирьох місяців перед вбивством щодня бачився зі Шварцбардом, регулярно відвідував його годинникарську майстерню та разом із ним обідав.

За даними свідка Елі (Іллі) Добковського, 24 травня 1926 року – за день до вбивства – Володін та Шварцбард разом обідали в ресторані на бульварі Сен-Мішель, де в той самий час перебували дружина та донька Петлюри. Побачивши родину Отамана, Володін відвернув обличчя, боячись бути впізнаним.

Найбільш нищівний епізод стався за годину після вбивства. Близько 15:30 25 травня Шаповал і Володін зустрілися на вулиці й зайшли до пекарні на розі бульвару Сен-Мішель та вулиці Расін. Почувши розмови перехожих про те, що поруч щойно "стріляли в якогось російського генерала", Володін – який взагалі не володів французькою мовою – нервово випалив Шаповалу: "Це, напевно, Петлюра!". А наступного дня, коли Шаповал назвав ім'я затриманого стрільця – Шварцбард, Володін раптово зблід і промурмотів: "*Хто б міг подумати... Адже це мій добрий знайомий!*"

Шаповал відкрито заявив суду: "*Я глибоко переконаний, що Володін – агент Москви, направлений спецслужбами для організації вбивства Петлюри*".

Ще одним викривальним документом, який струснув третій день судового засідання, став офіційний лист на ім'я головного прокурора від Елі Добковського – колишнього помічника радянського комісара у справах національностей в Москві (де працював під орудою Сталіна), а згодом емігрант – написав пристрасну заяву, прагнучи як єврей зняти з єврейського народу пляму за індивідуальний терор.

У своєму листі Добковський доводив, що Шварцбард – не "самостійний ідейний месник", а звичайний виконавець та знаряддя у руках широкої терористичної та шпигунської мережі ГПУ/ОДПУ, розгорнутої в Європі.

Михайло Володін був безпосереднім оперативним співробітником радянської розвідки, який вистежував Петлюру, передав Шварцбардові його прикмети й розклад і безпосередньо керував атентатом.

Володін взагалі не був євреєм і в єврейських колах вважався антисемітом, а отже, не міг керуватися почуттям помсти за єврейський народ – його єдиним мотивом було виконання наказу радянських спецслужб із ліквідації головного ворога більшовизму.

Коли судовий урядовець зачитав цей лист у залі, Шварцбард у ложі підсудних помітно занервував і з виразом істеричного страху закричав у зал: *"Я не знаю його! Це Юда, який зрадив свій народ!"*.

Попри наявність вагомих непрямих доказів і свідчень, радянська лінія в суді зазнала повної поразки. Чому це сталося?

Захисник Шварцбарда майстерно застосував тактику дискредитації свідків. Спираючись на зауваження відомого російського викривача агентів Бурцева, Торрес оголосив Добковського "провокатором та психічно нестабільною людиною з манією переслідування", чий лист не вартий уваги суду. Стосовно ж генерала Шаповала, Торрес застосував отруйний маневр: він витяг і показав присяжним фотографію, на якій Шаповал і Володін були зняті разом у дружній позі в серпні 1926 року – вже після перших допитів у слідчого. Пояснення Шаповала про те, що він удавав приязнь і не рвав стосунків із Володіним свідомо, аби не відлякати його й продовжити стеження, видалися французьким присяжним занадто складними й конспіративними. Торрес із посмішкою вигукнув присяжним: "*Залиште свідчення Шаповала разом із ним у залі, вони нічого не варті!*".

Слідчий суддя Марсель Пейр та французька поліція не

мали письмового наказу з Москви за підписом керівників ОДПУ. Усі висновки спиралися на непрямі свідчення, вистежування та "непрямі збіги".

Урядові кола Франції в умовах складної міжнародної обстановки не бажали перетворювати кримінальний процес у Палаці Справедливості на відкриту дипломатичну війну проти СРСР. Французьке правосуддя вважало за краще звузити розгляд до "драми приватного месника", ніж визнати, що в центрі Парижа безперешкодно діє мережа державного тероризму з центром в Москві.

У результаті радянська спецслужба блискуче виконала своє завдання – Петлюру було фізично ліквідовано, радянський слід – заховано під куполом адвокатської демагогії, а сам процес виправдав убивцю, перетворивши трагедію визвольних змагань УНР на зручну для Заходу та Москви завісу.

Відлуння судового процесу

Після місяців виснажливого слідства й восьми днів розпечених судових дебатів, присяжні Суду присяжних на запитання суду: "Чи винен Самуїл Шварцбард у тому, що здійснив постріли в Симона Петлюру?" – відповіли коротко: "Ні".

Для паризького загалу це "ні" було інтерпретовано не як заперечення факту пострілів – адже Шварцбард відкрито хизувався своїм вчинком, – а як повне звільнення вбивці від моральної та кримінальної відповідальності. Зала вибухнула ошалілими вигуками радісних овацій, вигуками "Vive la France!" та сльозами полегшення. Захисник Анрі Торрес, який щойно здійснив фокус із "судом над погромами", тріумфально обійняв свого клієнта.

Проте найбільш цинічним епізодом цього судово-політичного фарсу стало рішення щодо цивільного позову родин Петлюри. Формально визнавши Шварцбарда невинним за кримінальною статтею, суд мусив ухвалити процесуальне рішення за цивільною заявою вдови Ольги та брата Оскара.

Рішення було промовистим до моторошності: суд присудив стягнути зі звільненого вбивці на користь вдови та брата загиблого символічну компенсацію у розмірі 1 франка кожному. Водночас усі важкі судові витрати багатоденного міжнародного процесу суд поклав саме на цивільну сторону – тобто на родину вбитого Петлюри.

Тогочасна європейська преса відреагувала на це з обуренням. Польська газета Rzeczpospolita із гіркою іронією зазначила, що "життя отамана важило для паризького суду менше, ніж той один франк відшкодування, а родина загиблого була фактично покарана за те, що відстоювала честь свого чоловіка й батька". Консервативні й праві французькі часописи (Le Figaro, L'Écho de Paris) наголошували: паризькі присяжні піддалися фальшивому пафосу й ухвалили вердикт відмови від правосуддя, перетворивши столицю Франції на арену для кривавого самосуду та розправ іноземців.

Для української еміграції вирок став важким моральним ударом. Уряд УНР у екзилі видав офіційну заяву, у якій назвав виправдання Шварцбарда катастрофічною судовою помилкою. Це було не просто виправдання вбивці – це був акт дипломатичного й морального знецінення всієї боротьби українців за власну державність.

Сьогодні, коли події 1927 року осмислюються без адвокатського психозу, стає очевидним: єврейський світ не був монолітним у своїй оцінці "акту Шварцбарда". Поруч із ліворадикальними публіцистами, які творили з годинникаря-анархіста "новітнього Маккавея", лунали тверезі та пророчі голоси найповажніших єврейських інтелектуалів і юристів міжвоєнної доби.

Найбільш безкомпромісну позицію посів очільник Американського єврейського комітету, видатний юрист Луї Маршалл. Ще під час підготовки процесу Маршалл відкрито застерігав паризький Комітет оборони від небезпечного шляху: *"Вважаємо помилкою та несправедливістю намагання вплинути на французький трибунал стосовно ступеня відповідальності Петлюри за масакри... Ми можемо зрозуміти людину, чиї родичі впали жертвою погромів і яка вчинила цей акт у стані розпачу. Але немає жодних підстав робити з цієї людини єврейського національного героя й виправдовувати вбивство як кару за особисті кривди. Єврейський народ не може брати на себе відповідальність за цей злочин. Оборона Шварцбарда повинна спиратися на аргументи його душевного розладу (афекту), а не на спробах виправдати самосуд."*

Маршаллу вторив видатний єврейсько-український діяч, колишній заступник міністра закордонних справ УНР Арнольд Марґолін, котрий відчайдушно намагався переконати керівників єврейських організацій Парижа (Л. Моцкіна, М. Гольдштейна), що перетворення процесу на "суд над Петлюрою" є катастрофічною політичною помилкою. Він попереджав, що штучне заплямування всієї української визвольної ідеї тавром "погромництва" зруйнує мости між українським та єврейським народами на покоління вперед і засіє глибоку взаємну образливість.

Навіть лідер сіоністів-ревізіоністів Володимир Жаботинський, який добре знав Петлюру з часів роботи в Києві, послідовно відмовлявся називати Головного Отамана або уряд УНР "погромниками", вказуючи на стихійний та анархічний характер трагедії 1919 року.

Історія має власну, часто несподівану логіку розвитку правової думки. Процес над Шварцбардом у Парижі, попри весь свій демагогічний характер, дав потужний імпульс для формування сучасного міжнародного кримінального права.

У ті самі дні жовтня 1927 року за перебігом судових слухань у Парижі уважно стежив молодий 27-річний юрист, випускник Львівського університету Рафаель Лемкін. Перебуваючи у Варшаві перед Міжнародною конференцією з уніфікації кримінального права, Лемкін був вражений фундаментальною юридичною колізією, яку оголив процес Шварцбарда.

Шварцбард убив людину на вулиці Парижа, відкрито визнав свій вчинок — і був виправданий французькими присяжними. Суд мав встановити відповідальність за конкретне вбивство, скоєне у Франції. Натомість у центрі слухань опинилися погроми, що відбувалися за тисячі кілометрів від Франції, на території іншої держави, за участю збройних формувань, які не підпорядковувалися французькій юрисдикції. Відповідальність Петлюри за ці злочини не була предметом окремого судового розгляду, проте саме звинувачення на адресу вбитого стали головним аргументом захисту його вбивці. У результаті Шварцбарда, який відкрито визнав убивство, присяжні виправдали. Водночас міжнародне право не мало дієвого механізму покарання винних у масових злочинах проти цілих народів. Так постав фундаментальний парадокс: масові вбивства залишалися без належного правосуддя, тоді як особиста помста за них могла завершитися виправданням убивці.

Порівнюючи процес Шварцбарда в Парижі із засі-

данням у Берліні 1921 року (де німецький суд виправдав вірменина Согомона Тейліряна, який убив одного з організаторів геноциду вірмен Талаат-пашу), Рафаель Лемкін дійшов висновку: людство не може покладатися на індивідуальний терор та самосуд "вразливих месників". Потрібен міжнародний правовий інструмент, який би кваліфікував масове знищення народів як найважчий міжнародний злочин.

Саме роздуми над матеріалами про погроми в Україні 1919 року та процесом Шварцбарда надихнули Лемкіна на розробку понять "варварство" (barbarity) та "вандалізм" (vandalism), які згодом викристалізувалися у створений ним же термін "геноцид" та Конвенцію ООН 1948 року про запобігання злочину геноциду.

Висновок

З відстані майже століття справа Шварцбарда виглядає не просто як драма 1920-х років, а як класична, майже еталонна модель того, що відбувається з нацією, яка втрачає свою державність.

Коли народ позбавлений власних суверенних інституцій, власного суду, власного банку пам'яті й власного голосу на міжнародній арені, його історія неминуче стає матеріалом для чужих маніпуляцій. Світові було запропоновано фальшиву, але зручну оптику: кожен, хто бореться за незалежну Україну – потенційний "погромник" і "фашист".

Цей інформаційний штамп, сконструйований на кулях Шварцбарда та ораторстві Торреса, виявився вражаюче живучим. Більшовицька, а згодом сучасна російська пропаганда десятиліттями паразитувала на міфі про "петлюрівщину", витягуючи його з архіву щоразу, коли Україна намагалася вирватися з імперських обіймів.

Головний урок справи Петлюри-Шварцбарда для сучасної України полягає в усвідомленні: тільки власна сильна державність є єдиною гарантією захисту як національної гідності, так і безпеки всіх народів, що живуть на українській землі. Без власної держави нація завжди ризикує стати об'єктом чужого суду, де їй відведена лише лава обвинувачених, а її право на свободу буде оцінено у символічні два франки.

Післямова

А що Шварцбард реальний? Навіть фінал його життя виявився зловісно пов'язаним із радянськими спецслужбами. Восени 1936 року – у розпал сталінських репресій – звичайний паризький страховий агент Шварцбард раптом знаходить кошти й отримує дозвіл від НКВС приїхати "туристом" до радянської Одеси. Він зупинився у готелі "Лондонський", де провів низку "таємних" зустрічей зі своїми давніми друзями-анархістами (С. Шахворостовим, І. Шорником-Супорником, В. Хаїтом). Одразу після відїзду "славетного месника" НКВС заарештувало геть усіх одеських анархістів, які спілкувалися з ним, і розстріляло їх під час Великого терору. Приїзд Шварцбарда послугував для чекістів ідеальним "гачком" для остаточної зачистки анархістського підпілля.

Шолом Шварцбард помер від серцевого нападу у Кейптауні у березні 1938 року. Він увійшов у історію як фатальний інструмент: людина, чий особистий анархістський радикалізм та криваві фантоми були філігранно використані тоталітарною машиною Кремля для вбивства провідника української незалежності та компрометації цілої нації перед світом. ■

Стаття зі списком джерел на porohy.cz



Донька Леся та дружина Ольга виходять із православної церкви після похорону Симона Петлюри.

Projekt je realizován s finanční podporou hl. m. Prahy

Integrační Centrum Praha

- Ви іноземець, живете в Празі і вам потрібна допомога?
- Ви не розмовляєте чеською і вам необхідно вирішити питання в мерії міста Праги або в іншій державній установі?
- Вас чекає прийом у лікаря, у школі чи в дитячому садку, і вам потрібен супровід перекладача?

Зверніться до Контактного пункту для іноземців (КМ ІСР МНМР)

Ми полегшимо вам процес спілкування під час звернення до державних установ і допоможемо розібратися у щоденних справах.

Які послуги ми пропонуємо:

- Асистенція та переклад у приміщеннях мерії міста Праги (МНМР).
- Надання базових консультацій.
- У разі потреби супровід і переклад за межами мерії (наприклад, до шкіл, медичних закладів або інших державних установ).

ВСІ ПОСЛУГИ НАДАЮТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

МИ ГОВОРИМО: чеською, українською, англійською та російською

Де нас знайти?

ŠKODŮV PALÁC

Charvátova 41/6,
110 00 Praha 1
Віконечко (кабінет)
№ 58 (перший поверх)

Понеділок:	8.00 – 18.00
Вівторок:	8.00 – 16.00
Середа:	8.00 – 18.00
Четвер:	8.00 – 16.00
П'ятниця:	телефоном або електронною поштою

КОНТАКТ:

Тел.: +420 236 005 883 (Пн – Чт), +420 727 828 602
E-mail: info.praha@icpraha.com

Детальна інформація щодо інтеграції іноземців у Празі:
metropolevsech.eu, www.icpraha.com



TUF2026

TÝDEN UKRAJINSKÉHO FILMU

PRAHA

24–30.11.2026

PRAHA, KINO ATLAS

24. 11.
18:00 — Vesna

25. 11.
17:00 — Buča. Ulice Jablunská
19:00 — Navždy – navždy

26. 11.
11:00 — Tichá povodeň
17:00 — Vraťte mi mé jméno
19:00 — Křišťálový palác

27. 11.
17:00 — Speciální operace
19:00 — Killhouse

28. 11.
18:00 — Dobrodružství kozáka Vyhovského

29. 11.
16:00 — Dovženko. První pohled
19:00 — Myrnyj 21

30. 11.
18:00 — Na vítězství!

Фундація Пилипа Орлика
Jeden svět
Український журнал
рута
Velvyslanectví Ukrajiny v České republice
BRITISH COUNCIL